

Аннотація

Зилковская К. Л. Нотариус как участник гражданского процесса. – Стаття.

Проблема процессуального статуса нотариуса по делам гражданского судопроизводства, его участие в делах искового и особого производства был и остается актуальной. Целью статьи является определение процессуального положения нотариуса в гражданском процессе при рассмотрении судом дел об обжаловании нотариальных действий, отказа в их совершении, нотариальных актов, а также иных дел при участии нотариуса в порядке гражданского судопроизводства.

Ключевые слова: судопроизводство, гражданский процесс, нотариат, нотариус, процессуальный статус.

Summary

Zilkovska K. L. Notary as a participant of civil procedure. – Article.

Question of judicial status of notary in matters of the civil rule-making, his participation in matters of lawsuit and separate realization it was and remain actual. The aim of the article is a decision of judicial position of notary in civil procedure at consideration of cramps of businesses about the appeal of notarial actions, refuse in their feasance, notarial acts, and also other businesses at participation of notary in order of the civil rule-making.

Key words: rule-making, trial, civil procedure, notary, judicial status.

УДК 347.78.02

О. О. Мазіна

ПРИВІЛЕЇ ЯК ПЕРША ФОРМА ЗАХИСТУ В АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Постановка проблеми. Літературно-художня діяльність протягом багатьох століть залишається однією з найпопулярніших форм вираження та передачі думок, почуттів як для митців, так і для пересічних фізичних осіб. Разом із виробленням і поширенням засобів та технологій розповсюдження творів набирає свого обороту й недобросовісна діяльність – контрафакція, метою якої є отримання винагороди від неправомірного використання результатів інтелектуальної власності. Одночасно з поширенням кількості та видів порушень у сфері літературно-художньої діяльності науковцями піднімалися питання про вироблення ефективних форм і способів захисту від контрафакції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання забезпечення ефективності правової охорони результатів інтелектуальної власності від неправомірного використання дедалі більше стає предметом наукових досліджень. Питання боротьби з контрафакцією розглядалися у більшості праць учених-цивілістів дореволюційного та сучасного періоду. Поміж інших у праві Російської імперії слід зазначити праці К.Н. Анненкова, А.О. Гордона, М.Л. Дювернуа, С.Г. Займовського, Я.А. Канторовича, К.П. Победоносцева, О.О. Пиленка, В.І. Синайського, В.Д. Спасовича, І.Г. Табашнікова, Г.Ф. Шершеневича. Серед праць сучасних цивілістів, які у своїх роботах торкалися окремих питань правового регулювання авторських правовідносин, потрібно зазначити роботи О.О. Городова, В.А. Дозорцева, О.П. Сергеева, В.О. Калятина, О.В. Кохановської, В.М. Коссака, В.В. Луця, О.О. Підпригори, О.А. Підпригори, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові та інших. Однак, незважаючи на

численні дослідження, недостатньо було проаналізовано форми правового захисту авторських прав, що існували в окремі історичні періоди.

Метою даного дослідження є визначення привілею як першої форми захисту, що існувала до втілення в нормативно-правових актах концепції охорони авторських прав, та аналіз практики його реальної дії.

Виклад основного матеріалу. Питання забезпечення належного захисту авторських прав протягом багатьох століть не втрачає своєї актуальності в колі інтересів фахівців у сфері інтелектуальної власності. Виникнувши одночасно із засобами фіксації та відтворення творів, контрафакція як негативне явище залишається оборотною, «негативною» стороною авторського права. Вона стосується багатьох суб'єктів – авторів, правоволоділців (зокрема, видавців), держави та споживачів продукції.

Автори зазнають від контрафакції як моральної, так і матеріальної шкоди. Зокрема, більшість із них отримує душевні переживання, коли створені ними результати інтелектуальної власності фіксуються на матеріальних носіях більш низької якості, порівняно з оригіналами, що зменшує якість інтелектуального продукту та впливає на його сприйняття. Правоволоділці зазнають матеріальної шкоди внаслідок неправомірного поширення контрафактних творів, а тому зацікавлені в налагодженні ефективного механізму захисту від підробки примірників з утіленими творами. Для держави внаслідок створення й поширення контрафактної продукції також наступають негативні наслідки в результаті обороту нелегальної продукції, зменшення податкових надходжень і створення тіньової сфери економіки. Крім цього, негативним для держави є невизнання її на міжнародній арені та застосування щодо неї економічних санкцій із боку урядів певних країн. Споживач, навіть у випадку використання контрафактних об'єктів авторського права, може отримати шкоду здоров'ю внаслідок неналежної якості продукції. Крім цього, під час споживання такої продукції автор не отримує належного естетичного задоволення від даної продукції. Отже, з урахуванням викладеного, слід зазначити актуальність вироблення ефективних механізмів і форм захисту авторських прав від контрафакції.

Звертаючись в історичному ракурсі до визначення форм охорони авторських прав, слід звернути увагу на привілеї як перші за формою появи форми захисту.

Із винайденням друкарського станка після 1440 року набула поширення контрафакція у книжковій продукції. Необхідність охорони видавництва від контрафакції мала наслідком появу привілеїв, які дарувалися тій чи іншій особі на видавництво творів. Привілеї забезпечували за відповідною особою виключне видання та продаж відомої книжки протягом кількох років або ж охороняли від контрафакції взагалі всі видання, які здійснювалися даною особою. Поза привілеями не існувало ніякого захисту від контрафакції [1, с. 10–11].

Привілеї видавалися конкретним видавцям на видання певної книги, про що робилася відмітка на примірнику книги.

Загальним привілеєм мав можливість скористуватися кожний, за умови відповідності певним особливостям. Загальний привілей був ядром усіх останніх законодавчих постанов про авторське право, та ним обґрунтовувався погляд на авторське право як на пільгу, як на виняток із законів, який зобов'язаний своїм

існуванням милосердя законодавця. Перший привілей було надано у Венеції 3 січня 1491 року Петру Ровенському на твір Phoenix [2, с. 189]. Надалі доволі часто видавалися привілеї авторам на окремі твори, вони стали нормою існування в авторському праві того часу та формою охорони авторських прав від контрафакції.

На початку XVI століття привілеї з'явилися в Німеччині та у Франції. Автори самостійних творів або ті, хто обробляли рукописи, отримували від видавців одноразову винагороду, звичайно помірну, та передавали усі свої права на твір видавцю. Таким чином, хоча з уведенням привілеїв уперше розпочалась охорона державою авторського права як майнового інституту, проте захист був спрямований на користь торгівців та видавців книжок, а не авторів. Матеріальний стан авторів продовжував бути незадовільним. У Франції привілеї надавалися королями та навіть містом Парижем, у Німеччині – імператорами, князями та містами. Привілеї видавалися без строку або з визначенням строку, зазвичай на декілька років. Переважали короткострокові привілеї – на два, п'ять, десять років або на інший термін. Упродовж визначеного строку право друку належало виключно особі, якій було надано привілей, інші особи, під загрозою покарання, повинні бути утримуватися від порушення цього права. Із XVII століття з'являються привілеї більш загального характеру, в яких забороняється не лише передруковувати чужі книги, але й ввозити із-за кордону контрафактні видання, а також надається право конфіскації творів, виданих всупереч привілеям [3, с. 89].

Наступний розвиток поняття авторського права визначався із зовнішньої сторони переходом від захисту у вигляді привілеїв до захисту у вигляді закону, з розповсюдженням цього захисту на інші, крім літератури, види творчості, а із внутрішньої сторони – розширенням сфери захисту, зокрема, переходом від захисту предмета творчості до захисту самої творчості та від захисту інтересів особи, що розповсюджувала твори, до захисту інтересів авторів. Разом із цим, саме поняття авторського права розширюється й отримує характер не лише майнового, а й особистого права, тобто такого, яке має на меті охороняти особистість автора, його літературні та художні інтереси [4, с. 202].

Перехід від привілеїв до визнання авторського права на літературні твори цивільним законодавством відбувався в окремих країнах поступово. Наприклад, у Франції 30 серпня 1777 року було видано Указ про привілеї, яким автору та його спадкоємцям привілеї надавалися безстроково, а у випадку поступки правом на користь іншої особи тривалість дії цього права обмежувалася життям самого автора. Хоча право автора на літературний твір внаслідок цього указу визнавалося як привілей, проте в цьому законі вже проявився намір надання охорони саме авторам, а не видавцям. Під час французької революції привілеї втратили силу, і права як авторів, так і видавців залишилися беззахисними [5, с. 2].

Указ про привілеї супроводжувався іншим законом про контрафакцію, який дійсно порушував майнові інтереси видавців. Визначивши загальне покарання за контрафакцію у 6000 ліврів за перший раз, позбавлення громадянських прав за другий, закон у вигляді поблажливості визнає безкарність всіх передрукувань, які зроблені до видання указу. Мотивом такої пільги є та обставина, що контрафакція складала саме звичайне явище, що багато книговидавців встигли зібрати значну

кількість контрафактних видань і строгість закону повинна була неминуче призвести до їх розорення. Звертаючи увагу на ці обставини, закон позбавив цивільного позову книготорговців, які на підставі наданих ним привілеїв отримали виключне право друку та продажу [1, с. 25].

Однак через деякий час у Німеччині, як і у Франції, захист інтересів видавців змусив відступитися від привілеїв та виводити видавниче право з авторського. Зокрема, право авторське вважали незалежним від привілеїв – таким, що витікає із природних засад та являє собою право власності, а його порушення вважали крадіжкою. Для обґрунтування контрафакції уявлялось можливим припускати безмовну згоду між продавцем та покупцем книги, що забороняє останньому передрукування. Як аптекар із продажем окремих аптекарських ліків не продає разом із цим фармацевтичних прав, так і продавець книг, який продає окремі примірники, не продає тим самим право друкування. У 1785 році І. Кант обґрунтовує в контрафакції порушення особистих немайнових прав авторів, а тому вимагає необхідність винагороди. Інший філософ, Й.Г. Фіхте, розрізняє дві сторони у книзі: тілесну та духовну; так він відрізняє форму (папір) та зміст книги. Зміст останньої також має дві сторони: матеріал і форму. Матеріал, тобто ідеї, внаслідок випуску книги стає загальним надбанням. Проте форма вираження ідеї залишається такою, що належить автору, він має на неї право власності, яке ніколи не передається видавцю. Видавець має лише право узурфрукту на твір автора [1, с. 29–30]. У науковій літературі того часу тривали дискусії щодо умов та порядку для передрукування книг. Висловлені ідеї сприяли розвитку законодавства про визнання авторського права як природного права автора.

Під впливом наукової думки й потреб суспільства в окремих германських країнах почали з'являтися узаконення з метою охорони авторського права в межах цих країн, незалежно від привілеїв [5, с. 2]. Деякі країни почали відмовлятися від системи привілеїв та забороняли контрафакцію кожного твору, який був привілейований чи не був таким. Такі заходи були вжиті у Ганновері та Саксонії. Пруське земське право вирішило відмовитися від виключного покровительства власним підданим та надало у своїх межах захист творів усіх германських авторів. Не можна заперечувати, що пруське право мало своєю метою перехід від системи привілеїв до системи загального видавничого права [1, с. 31].

В Англії ще на початку XVIII століття було визнано необхідним відступити від монополій і привілеїв та запровадити в загальне законодавство захист авторського права. За законом 1710 року за автором та його правонаступниками закріплювалося виключне право користування твором протягом певного строку. Поступово у Франції, Німеччині, Англії, Австрії, Італії, Іспанії, Португалії, Швеції, Норвегії, Данії, Бельгії, Голландії та інших країнах було запроваджено охорону авторського права на законодавчому рівні [5, с. 3].

Потреба для видавців у витребуванні привілеїв на право видавництва, що виникла на заході з появою книгодрукування, не могла мати місце в Росії, тому що за повної відсутності приватної видавничої діяльності не могло бути ніякої конкуренції. Однак маються деякі вказівки щодо приватних привілеїв. Указ 1771 року закріпив цензуру на іноземну літературу та одночасно привілей для друку-

вання книжок іноземними мовами в Петербурзі було надано іноземцю Гартунгу, який відкрив приватну типографію. У 1776 році видано привілей книготорговцям Вейнтбрехту та Шнору на друкування всіх книжок в їх типографіях, не лише російських, але й іноземних. Крім цього, привілей виключного видання стали видаватися деяким ученим корпораціям. Так, Академії наук із моменту її виникнення надано право виключного видання календаря та Петербурзьких Політичних відомостей, а також виключне право на всі книжки, надруковані в академічній типографії. Указом 1780 року заборонено всім типографіям друкувати місяцеслови та інші книги, які друкувалися в Академії наук. Таку ж заборону було повторно закріплено указом 1800 року. Указом 1784 року Комісії народних училищ було надано виключне право на переддрукування книжок, які видавалися для застосування в народних училищах. Із цих привілеїв у результаті спорів щодо порушення їх приватними особами й виникло поняття контрафакції. Однак унаслідок слабого розвитку книжкової справи та відсутності осіб, які б читали, не існувало економічного підґрунтя для виникнення випадків контрафакції, а необхідність у законодавчих постановках була усвідомлена урядом лише після впливу першої чверті XIX століття [6, с. 41-42].

У російському законодавстві перші постанови з метою охорони авторського права з'явилися в цензурному уставі 22 квітня 1828 року, де вперше закріплено 5 статей (135–139) про авторське право. У вигляді додатку до нього видано Положення про права творців. У 1830 році воно було перероблене та надруковане під назвою «Про права авторів, перекладачів та видавників», однак різниця між ними мізерна. Цензурний Устав, приєднане до нього Положення про права творців, а згодом і правила від 9 січня 1845 року, положення від 1 січня 1846 року про інші сфери художньої власності були основою тогочасних правил охорони інтелектуальної власності. Ці акти й були основними у сфері боротьби з контрафакцією та визначили засади охорони авторських прав у Російській імперії.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, контрафакція як негативне явище в суспільному житті сприяла формуванню й розвитку концепцій охорони авторських прав, спочатку за допомогою існування системи привілеїв, а надалі – шляхом закріплення відповідних норм щодо притягнення до відповідальності за порушення прав авторів та (або) видавців.

Під час порівняння системи привілеїв із нормами законодавства, звичайно, слід відзначити позитивний крок у механізмі охорони авторських прав завдяки їх визнанню й закріпленню в нормах чинного законодавства. Разом із цим, оцінюючи стан охорони авторських прав в Україні, слід звернути увагу, що рівень розповсюдження контрафактної продукції в Україні у сфері авторських прав залишається доволі високим. Отже, у чинному законодавстві необхідно запровадити нові форми захисту. Серед інших, крім маркування примірників аудіовізуальної продукції голографічними елементами, слід запровадити маркування друкованої продукції, зокрема книжок, із метою запобігання зловживанню з боку видавництв. Адже в більшості випадків видавництва для отримання прибутків друкують популярні книжки більшим тиражем, ніж передбачено договором, що призводить до отримання прибутку незаконним шляхом. Упровадження елементарного мар-

кування (наприклад, із застосуванням простого зазначення порядкового номеру примірника з тиражу на першій сторінці) дозволить запобігти порушенню прав авторів різноманітних популярних творів. Наведений приклад вдосконалення системи захисту авторських прав не є одиничним. Слід розробляти й упроваджувати додаткові форми захисту, що дозволить нашій країні вийти на новий рівень охорони інтелектуальної власності та здобути високу оцінку щодо забезпечення охорони інтелектуальної власності з боку іноземних високорозвинених країн.

Література

1. Шершеневич Г.Ф. История авторского права на Западе / Г.Ф. Шершеневич // Ученые записки Императорского Казанского университета. – Казань : Тип. Имп. ун-та, 1891. – 44 с.
2. Табашников И.Г. Литературная, музыкальная и художественная собственность с точки зрения науки гражданского права и по постановлениям законодательств Северной Германии, Австрии, Франции, Англии и России / И.Г. Табашников. – Т. 1. Литературная собственность, её понятие, история, объект и субъект. – СПб. : Тип. М.И. Попова, 1878. – 568 с.
3. Шершеневич Г.Ф. Авторское право на литературные произведения / Г.Ф. Шершеневич. – Казань : Тип. Имп. ун-та, 1891. – 313 с.
4. Канторович Я.А. Основные идеи гражданского права / Я.А. Канторович ; с предисл. проф. А. Малицкого. – Х. : Юридическое издательство НКЮ УССР, 1928. – 310 с.
5. Александровский Ю.В. Авторское право. Закон 20 марта 1911 года. Исторический очерк, законодательные мотивы и разъяснения / Ю.В. Александровский. – СПб. : Товарищество по изданию новых законов, 1911. – 176 с.
6. Канторович Я.А. Литературная собственность. С приложением всех постановлений действующего законодательства о литературной, художественной и музыкальной собственности, вместе с разъяснениями по кассационным решениям Сената / Я.А. Канторович. – СПб. : Типо-Литография К.Л. Пантковского, 1895. – 158 с.

Анотація

Мазина О. О. Привілеї як перша форма захисту в авторських правовідносинах. – Стаття.

У статті розкриваються негативні наслідки контрафакції. Аналізуються причини розробки форм охорони авторських прав. Розглядається система привілеїв як форма захисту прав видавців та авторів. Робиться висновок про необхідність удосконалення чинного законодавства та про запровадження нових форм запобігання контрафакції.

Ключові слова: авторське право, контрафакція, порушення, привілеї, захист.

Аннотация

Мазина Е. А. Привилегии как первая форма защиты в авторских правоотношениях. – Статья.

В статье раскрываются негативные последствия контрафакции. Анализируются причины разработки форм охраны авторских прав. Рассматривается система привилегий как форма защиты прав издателей и авторов. Делается вывод о необходимости усовершенствования действующего законодательства и внедрении новых форм предотвращения контрафакции.

Ключевые слова: авторское право, контрафакция, нарушение, привилегии, защита.

Summary

Mazina E. A. Privileges as the first form of protection in copyright law relations. – Article.

The article describes the negative effects of counterfeiting. The reasons for the development of forms of protection of copyright. We consider a system of privileges as a form of protection of the rights of publishers and authors. It is concluded on the need to improve current legislation and introducing new forms of preventing counterfeiting.

Key words: copyright, counterfeiting, breach, privileges, protection.